

KHOMISHINI YA MVUSULUDZO YA MULAYO YA AFRIKA TSHIPEMBE: BAMMBIRI-MVISWA YA 35: THANDELA YA 144: TSEDZULUSO NGA HA MULAYO WA MBINGANO YA U MALA MUFARISI MUTHIHI: DZIMBUDZISO

A. Dzimbudziso nga ha mulayo wa mbingano ya u mala mufarisi muthihi kana mbingano ya u mala vhafarisi vhanzhi kana mulayo wa zwa vhushaka ha u tou pfana fhedzi vhatu vha songo malana

1.46 Mafheloni a miŋwaha ya 1990 Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC) yo lavhelesa uri thendelano malugana na fhungo la u konanya mulayo wa zwa mbingano hu a t̄oḁea u ya nga khethekanyo dza 30 na 31 dza Mulayotibe wa Dzipfanelo. Arali pfanelo dzo t̄oḁa uri hu vhe na milayo ya thungo nga itsho tshifhinga, ndi zwifhio zwine vhafhinduli vha vhona zwo shanduka u swika zwino?

1.47 Naa Afrika Tshipembe ji tea u ya phanḁa na sisit̄eme dza ndangulo yo fhambanaho kha tshaka dzo fhambanaho dza mbingano?

1.48 Vhuḁi na vhuvhhi ndi vhufhio musu hu tshi khou shumiswa mulayo muthihi une wa sumbedza sethe ya t̄hoḁea dzo konanywaho kha mbingano dzo t̄he?

1.49 Vhuḁi na vhuvhhi ndi vhufhio ha mulayo une wa katela t̄hoḁea dzo t̄he dzo fhambanaho dza mbingano dzo t̄he?

1.50 Arali mulayo wo konanywaho kana mulayo une wa katela zwo t̄he wa t̄anganedzwa, naa mulayo u tea u tou katela fhedzi dzimbingano na mulayo u re thungo nga ha vhafunani vha songo malanaho u tea u t̄anganedzwa, kana mulayo u tea u katela vhuvhili ha mbingano na vhushaka ha vhafunani vha songo malanaho? Vhuḁi na vhuvhhi ha idzi nḁila ndi vhufhio?

1.51 Arali mulayo wo konanywaho kana mulayo une wa katela zwo t̄he wa t̄anganedzwa, naa u tea u tou sumbedza fhedzi t̄hoḁea dza mbingano dzavhukuma na/ kana vhushaka ha vhafunani vha songo malanaho, kana u tea u katela-vho masiandoitwa a mulayo kha uvho vhushaka kha tshifhinga tsha honovho vhushaka na musu uvho vhushaka vhu tshi fa/fhela? Vhuḁi na vhuvhhi ha idzi nḁila ndi vhufhio?

B. Dzimbudziso nga ha t̄halutshedzo ya ipfi mbingano

2.3 Mulayo wo dzinginywaho u tea u t̄alutshedza mbingano hani?

2.4 Mulayo wa u Tendela Mbingano dza Sialala (*The Recognition of Customary Marriages Act*) u a tendela mbingano dza u mala vhafarisi vhanzhi nahone na mvetamveto ya Mulayo wa *Muslim Marriages Act* u a tendela-vho mbingano dza u mala vhafarisi vhanzhi. Naa uyu mulayo wo lavhelelwaho u tea u ita mbetshelo nga ha mbingano dza u mala vhafarisi vhanzhi, nahone

arali zwo ralo, kha vha tšalutshedze uri hani?

2.5 Ndi mini zwine zwa vhumba zwine zwa pfi ndi vhushaka ha u funana ha tsinisa fhedzi hu si na mbingano zwine zwa nga konisa uri vhafunani vha fushe tšhoḁea dza u kona u kovhekana tsireledzo dza mulayo u ya nga mulayo u katelaho zwinzhi?

C. Dzimbudziso nga ha u kona u tenda na u pfesesa mbingano

2.17 Naa mulayo zwawo na tšhoḁea ya mulayo ine ya shumiswa kha u lavhelesa kana u kala uri muthu a nga kona kana muthu o swika kha vhukale ha miṅwaha ya u nga dzhena kha mbingano ine ya tšoḁa uri vhuvhili ha vhamalani vha vhe hone musi hu tshi khou khunyeledzwa mbingano yo lingana kana hu na tšhoḁea ya u vusuludza mulayo wa Afrika Tshipembe?

2.18 Naa vhafhinduli vha ya humbula-vho nga ha uri hu a tea u tendelwa uri muthu a rumele muṅwe muthu wa u mu imela kha mbingano?

2.19 Naa hu na thikhedzo ya maga a mulayo ane a dzhiela nṅha vhuḁiimisi/vhuḁilangi na u tenda wo ranga wa vhudziwa wa pfesesa u itela u kona u dzhia tsheo nga ha mbingano?

2.20 Naa mulayo wo lavhelelwaho u tea u tšoḁa vha kwameaho kha mbingano (vhamalani) vha tshi tea u vha vha songo thithiseaho muhumbuloni (vha vhe na muhumbulo u shumaho zwavhuḁi) uri vha kone u dzhena kha mbingano u tou fana na zwine zwa tšoḁwa nga Mulayo wa Mbingano wa Australia (*Australian Marriage Act*) malugana na zwenezwi?

2.21 Naa hu a tea u vha na thendelo i bvaho kha mufumakadzi o malwaho u thoma arali munna a tshi khou funa u mala mufumakadzi wa vhuvhili?

D. Dzimbudziso nga ha miṅwaha miṅkusa ine ngayo muthu a nga tea u dzhena kha mbingano

2.28 Naa vhafaramikovhe vha a tenda uri vhuṅdžeṅdže vhukati ha Mulayo wa zwa Mbingano (*Marriage Act*), Mulayo wa u Tendela Mbingano dza Sialala (*Recognition of Customary Marriages*) na Mulayo wa *Civil Union Act* malugana na vhukale ha miṅwaha miṅkusa ya muthu uri a kone u nga dzhena kha mbingano zwi tea u thasululwa kana u lulamiswa?

2.29 Naa vhafhinduli vha khou tenda uri Afrika Tshipembe Ji na mushumo wa u anana kana u tevhedza milayo ya dzingu na ya mashango a dzitshakatshaka u itela u thoma u tenda uri miṅwaha miṅkusa ine ya tendelwa uri muthu a dzhene kha mbingano ndi vhukale ha miṅwaha ya 18 hu si na uri hu tea u vha na u tenda ha muṅwe muthu sa vhabebi, dzikhothe, kana muofisiri muṅwe na muṅwe hu tshi itelwa u thivhela vhana vha tshi malwa kana vha tshi dzhena kha vhushaka ha u funana hu si na mbingano?

E. Dzimbudziso malugana na u fha ndivhadzo kana thodea dza laisentse ya mbingano

2.32 Naa vhafhinduli vha khou tendelana na zwa u vhuiswa ha u fha ndivhadzo na u netshedzwa ha laisentse dza mbingano kha la Afrika Tshipembe?

2.33 Naa vhafhinduli vha humbula uri u fha ndivhadzo kana u netshedza laisentse ya zwa mbingano zwi nga shela mulenzhe kha u tsireledza madzangalelo a muvhuso kha mbingano dzine dza khou vhiniwa/khunyeledzwa?

2.34 Arali phindulo yavho i tshi tendelana na izwi, ndivhiso kana mafhungo ane a tea u vha kha ndivhadzo a tea u vha afhio?

F. Dzimbudziso nga ha mushumo wa vhaofisiri vha zwa mbingano

2.41 Ri vhona uri Mulayo wa zwa Mbingano (*Marriage Act*) na miñwe milayo i amba nga ha vhaofisiri na vhashumi malugana na u khunyeledza kana u vhina dzimbingano. Naa vhafhinduli vha a tikedza uri vhaofisiri vha zwa mbingano na vhañwe vhashumi vha a kwamea kha u khwaṭhisedza na u nwalisa mbingano inwe na inwe kana tshaka dzoṭhe dza mbingano? Arali zwi songo ralo, vhafhinduli vha khou dzinginya dziñwe ndila naa?

2.42 Arali vhafhinduli vha tshi tikedza u kwamea ha vhaofisiri vha zwa mbingano, thodea dzi tea u vha dzifhio dzine dza ita uri vhaofisiri vha zwa mbingano vha kwamee?

2.43 Arali vhaofisiri vha zwa mbingano vha tshi kha ḡi tea u kwamea kha u khwaṭhisedza dzimbingano mishumo yavho i tea u vha ifhio: u rekhoda mbingano, u thusa kha u nwalisa mbingano kana tshiñwe na tshiñwe u itela vhuṭanzi ha mbingano kha ndivho dza tshiofisi?

G. Dzimbudziso nga ha u nwalisa mbingano

2.63 Ro zwi vhona afho nṭha uri Muhasho wa zwa Muno (*DHA*) u tikedza uri mbingano dzoṭhe dzi nwaliswe. Naa vhafhinduli vha a tikedza uri mbingano dzi nwaliswe?

2.64 Naa u sa nwalisa mbingano zwi a ita uri mbingano hu pfi a si yavhukuma?

2.65 Arali mbingano i tshi dzhiiwa i yavhukuma naho i songo nwaliswa, naa hu tea u vha na inwe ndila ya u khwaṭhisedza vhuhone ha mbingano? Idzo dziñwe ndila ndi dzifhio?

2.66 Zwi tea u vha zwi tḱoḱeaho uri vhuvhili ha vha kwameaho kha mbingano vha tea u ṅwalisa mbingano kana muthihi a nga kona u ṅwalisa mbingano? Arali muthihi a tshi nga kona u ṅwalisa mbingano, ndi ifhio ṅḱivhiso kana mafhungo na maitete ane a tḱoḱea u itela u thivhela u ṅwaliswa ha mbingano dza vhufhura?

2.67 Naa vha kwameaho kha mbingano vha tea u nga kona u ṅwalisa mbingano kha tshiimo tshinwe na tshinwe zwenezwo nga murahu ha u khunyeledza mbingano? Mbuelo ndi dzifhio na vhuvhi ha hone ndi vhufhio ha u tendela u ṅwalisa nga tshifhinga tshinwe na tshinwe phanḱa ha u fhela ha mbingano?

2.68 Naa vhushaka ha vhafunani vha songo malanaho vhu tea u ṅwaliswa u itela uri vhafunani vha vhe na pfanelo dza mulayo kana u ṅwalisa hu tea u tou shuma mushumo wa u khwaḱhisedza uri uvho vhushaka vhu khou tshila? Kana u ṅwalisa a hu tḱoḱei kha avho vhane vha tou vha na vhushaka ha tsinisa ngeno vha songo malana?

2.69 Arali vhushaka ha tsinisi ha vha songo malanaho vhu tshi tea u ṅwaliswa, ndi ifhio ṅḱivhiso ine ya tḱoḱea nahone ndi kufhio kuitele kwa khwiḱesa kune kwa nga tevhelwa?

2.70 Arali u ṅwalisa vhushaka ha tsinisa ha vha songo malanaho hu u tou itela vhuḱanzi ha uri vhushaka vhu khou tshila, ndi dzifhio dziḱwe ṅḱila dzine dza nga sumbedza kana u khwaḱhisa vuhone ha uvho vhushaka nahone vhuḱanzi ndi vhufhio vhune ha nga tea u lavheleswa sa yone tsumbo ya vuhone ha uvho vhushaka?

2.71 Naa hu na zwiḱwe zwi kwamaho u ṅwalisa mbingano zwine vhafhinduli vha nga tama u zwi sumbedza zwine zwa tea uri zwi lavheleswe?

H. Dzimbudziso nga ha vhuḱambo ha mbingano na nga ha fomula (ṅḱila) ya mbingano yo khwaḱhisedzwaho/tendelwaho

2.77 Kha Khumbelo ya Muhasho wa zwa Muno malugana na iyi tzedzuluso, ho ambiwa uri shango kana muvhuso a u na dzangalelo ḱa uri vhurereli kana mvelele dzi tshimbidza hani vhuḱambo ha mbingano. Mulayo wa zwa mbingano (*Marriage Act*) na *Civil Union Act* u randela ṅḱila kana fomula ine ya shumiswa kha vhuḱambo ha mbingano. Vhone sa mufhinduli vha khou tendelana na izwi, arali vha sa tendi ndi ngani vha sa tendelani nazwo?

2.78 Naa vhone sa mufhinduli vha vhona uri ṅḱila yo randelwaho ya mbingano i a shela mulenzhe kha u kwama khwaḱhisedzo ya zwa mulayo uri mbingano ngoho yo itiwa, nahone arali zwo ralo, kha vha ḱalutshedze uri hani?

I. Dzimbudziso nga ha masiandoitwa a lushaka lwa mbingano kha dzimbingano

2.86 Arali hu na u unḡa kha mulayo wa mbingano ya u mala mufarisi muthihi kana mulayo u katelaho zwoṡhe, ndi ifhio mbetshelo ine mulayo uyu wa tea u ita malugana na zwi kwamaho ndaka mbinganoni nahone zwi nga kwama hani mulayo une wa vha hone zwa zwino?

2.87 Ndi ifhio mihumbulo ya vhafhinduli malugana na masiandoitwa a lushaka lwa mbingano kha mbingano dzoṡhe na vhushaka vhune vhathu vha khou funana fhedzi vha songo malana vhune ha langulwa nga mulayo wa mbingano ya u mala mufarisi muthihi kana mulayo u katelaho zwoṡhe?

2.88 Vhafhinduli vha khou humbelwa uri vha dovhe hafhu u sumbedza arali hu na zwiṡwe zwine zwa kwama ndaka mbinganoni zwine zwa tea u lavheleswa nga Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC).

J. Dzimbudziso nga ha u unḡa mufarisi

2.100 Khuwelelo dzo itwa tshifhingani tsho fhelaho hu tshi khou itelwa u tendela zwa u unḡa mufarisi kha nyimele dza musi hu si na mbingano nahone hu si na mushumo une wa ḡivhea lwa mulayo une wa hwesa mushumo wa uri hu itwe mbadelo ya u unḡa mufarisi. Naa mulayo u tea u tendela uri hu vhe na u unḡa mufarisi lwa mulayo vhukati ha vhafunani vha songo malanaho?

2.101 Naa mushumo wa u unḡa u tea u pfukela na kha nyimele dza musi muthihi wa vhafunani vha songo malanaho a kha vhuṡwe vhushaka vhune a vhu na mbingano kana mufarisi a kha mbingano? Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC) i ḡo vhona uri muhumbulo wa vhafhinduli u lavheleswe kha tsedzuluso yo teaho, hu nga vha hu kha u ṡolulula zwi kwamaho u unḡa kana kha mulayo u kwamaho zwa ndaka kha mbingano.

K. Mbudziso nga ha thendelano dzi kwamaho ndaka na kuvhonele kwa kotho malugana na u ita ndaela dzine dza pfadza nahone dzi sa dzhiho sia

2.107 Naa mulayo wa mbingano ya u mala mufarisi muthihi u tea u ita mbetshelo ya u khunyeledza, u ṡwalisa na u tevhedzisa thendelano dzi kwamaho thendelano kha zwa ndaka?

L. Mbudziso nga ha u fhelisa vhushaka nga nḡa ha mulayo na nga iṡwe nḡila ya u thasulula phambano kha mafhungo a muṡani

2.114 U tou bva tshe Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC) ya thoma u ita tsedzuluso nga ha u thasulula phambano malugana na phambano dza miṡani zwi

khagala uri Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC) i fanela u sa dovholola ndingedzo dzayo, fhedzi i tea u shumisa zwiko zwayo nga nqila yo fhelelaho. Arali vhafhinduli vha na mihumbulo malugana na dziñwe nqila dza uri phambano dzi nga thasululwa hani nahone dzine dza nga shumiswa kha u tandulula phambano dza mulayo kha zwa mitani, vhafhinduli vhenevho vha khou humbelwa uri vha ise iyo mihumbulo ngei kha Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC) u itela uri i dzhielwe ntha sa tshipida tsha dziñwe tzedzuluso dzine dzo no itwa nga Khomishini ya Mvusuludzo ya Mulayo ya Afrika Tshipembe (SALRC). Mahumbulwa a do dzhielwa ntha kha idzo tzedzuluso.

M. Dzimbudziso nga ha mbingano dza vhufhura

2.120 Vhafhinduli vha khou humbelwa uri vha dzinginye uri mbingano idzi dza vhufhura dzi nga thivhelwa hani nahone dzi nga shumaniwa hani nadzo musi dzo no itea?